

super omnia vitandorum peccatorum, quae tantam castigationem facile omnia alia mala cum peccatorum fuga forte conjuncta superantem mereantur; aut etiam ex poena ut a Deo infligenda colligit peccati indignitatem, quod a Deo utcumque puniri mereatur, etiam illa temporali poena hujus vitae: quae punibilitas — ut hac voce utar — vere altiore mali rationem habet quam poena ipsa, et propterea super omnia mala physica odio haberi potest¹.

Sed si quis in solis malis temporalibus, quae re ipsa pro peccatis infliguntur vel in hac vita infligantur, haeret, non videtur hisce solis moveri posse ad firmam voluntatem super omnia et prae omnibus aliis malis peccatum vitandi; possibile enim est, ut cum peccati fuga majora mala hujus vitae conjuncta sint, quam quae nunc ut sequelas peccati timet. Porro impossibile est, ut fuga minoris mali efficaciter hominem determinet ad ferenda mala majora. Nihilominus dolor et propositum, ut pro justificatione consequenda sufficiat, ita esse debet, ut implicite et in radice hominem determinet ad ferenda potius omnia mala hujus vitae possibilia, quam ullum committat peccatum; et quamquam id explicite cogitare non debet, *motivum* doloris et propositi tantum esse debet, ut, si motivum illud in animo servetur, ad omnia potius mala ferenda exstimulet et stimulare possit.

Quare solum cum limitatione a Suarez et aliis scriptoribus additâ mala hujus vitae motivum doloris sufficiens subministrant. Utilissimum tamen esse potest, ab illo motivo ut magis sensibili incipere, quum confessarius poenitentem peccatis deditum ad dolorem permovere studet, et ab illo ad altiora et securiora ascendere.

288 4. Ex iis, quae hîc et pluries antea dicta sunt de sufficientia attritionis, jam patet, sententiam eorum esse prorsus rejiciendam, qui ad dispositionem pro suscipiendo sacramento poenitentiae actum perfectae caritatis *postulant*. — Si enim de sola meliore dispositione quaeritur, aut quid optandum sit, et ad quid confessarius conari debeat poenitentem propellere, facile omnes consentiunt, melius et consultius esse caritatem et contritionem perfectam adhibere. — Perfectam autem caritatem *exigi*, a doctrina Concilii Tridentini alienum esse (sess. 14 cap. 4) censeo. Cf. S. Alph. n. 440 et sq.

Si igitur nihilominus Trid. sess. 6 cap. 6 inter actus justificationi praevious recenset etiam eum, quo homo „Deum diligere incipiat“ — quod utique de omni justificatione dicitur, quam homo dein per sacramenta sive baptismi, cujus Tridentinum specialem mentionem facit, sive poenitentiae consequatur —: illud dilectionis initium nequit esse perfectus actus caritatis, quo homo Deum propter se dilectum absolute super omnia ita prosequatur, ut ex hoc motivo efficaciter determinetur ad evitanda peccata et divinam amicitiam conservandam. Nam dummodo quocumque supernaturali motivo, etsi inferioris virtutis, ad id absolute determinetur, id sufficit.

¹ Ita etiam videtur intelligi posse, quod Lugo in *resp. moral.* l. 1 dub. 29 dicit de poena temporali, ex qua unum peccatum *veniale* prae aliarum specierum peccatis sufficienti attritione detestari aliquando possumus: de quo cf. § sq. Nam si latiore sensu *etiam solam poenam hujus vitae* sufficiens motivum detestationis peccati *hoc loco* dicere vult, praeferendum omnino est, quod priore loco dixerat, et quod Suarez bene exposuit.

Quid vero sit illud dilectionis initium, quod postulatur, complures²⁸⁹ theologi hoc ad amorem spei referunt, quo homo Deum amet non tam Dei, quam sua causa. Spem enim requiri, certissimum est ex ipso Trident. sess. 6 cap. 6 et sess. 14 cap. 4, quum eam demum attritionem ut dispositionem admittat, quae voluntatem peccandi excludat, *cum spe veniae*. Et vere, qui speret Dei veniam ejusque reconciliationem et in altera vita beatificam possessionem — ut homo sine dubio sperare debet, si vult peccatorum remissionem consequi — Deum amore concupiscentiae amat; imo qui velit deinceps vitam sanctam agere, atque justitiam supernaturalem habere desideret, quod sola Dei ope se consecuturum esse scit et sperat, hanc sanctitatem et justitiam et consequenter Deum „ut omnis justitiae fontem“ — ut Trident. dicit — necessario amat. Haec igitur explicatio probabilis est, eaque ostendit, in omni supernaturali attritione, quae affectum peccati excludat et cum spe veniae jungatur, aliquem Dei diligendi actum contineri.

At quum vox „diligere“ communius non illum concupiscentiae amorem, sed affectum, quo aliquis erga Deum in se moveatur, significet: etiam ejusmodi affectum in poenitentis dispositione quaerendum esse, probabile est. Et sane talem affectum, qui ad speciem caritatis quidem pertineat, sed actus perfectus non sit, vid. non efficax in Deum ut in se dilectum absolute et super omnia firma prosecutio atque voluntas, sed hujus voluntatis *inchoatio* et in Deo complacentia, talem affectum dico existere posse, nemo dubitare potest. Neque magis potest negari, ejusmodi affectionem erga Deum morali et psychologica quadam necessitate sequi ex aliis actibus, qui ad debitam attritionem necessarii sunt. Qui enim a Deo veniam speret, qui cum Deo amicitiam inire desideret: quomodo ab ejus animo omnis affectio erga Deum ipsum in se spectatum exulare possit? Illius autem affectus initium a Deo rationabiliter exigi posse, inde efficitur, quod remissio peccatorum sit amicitiae Dei cum homine redintegratio; hujus autem amicitiae status redintegratio, quae ab homine voluntarie quaeri et suscipi debeat, optime praeparatur per aliquem, quamvis inchoatum tantum, amicitiae affectum. Ceterum quia ille affectus psychologica quadam necessitate cum aliis conjungitur, eum, quem constat veram attritionem habuisse, etiam hoc dilectionis initium habuisse constabit.

Ad IV. 1. Dolor *universalis*, qui ad omnia peccata mortalia com-²⁹⁰missa extendi debet, non necessario supponit singulorum peccatorum considerationem, ita ut de singulis dolor concipiatur. V. S. Alph. n. 438. Quod tum tantum requiritur, si quis haeret in motivis solum particularibus, quae ex natura sua ad alia quaelibet mortalia peccata non extenduntur. Quare si quis ex motivo universali, quod practice nunquam omittendum est, de omnibus peccatis suis saltem gravibus doluit, et postea adhuc aliquorum peccatorum recordatur, ea cum aliis confiteri eorumque absolutionem recipere potest, etsi novum dolorem non elicuerit. Ceterum cum nova aliorum peccatorum recordatione naturaliter doloris renovatio conjungitur, eumque denuo concipere pro perfectiore praeparatione optimum est, de necessitate vero non est.

2. In hoc observandum est discrimen inter universalitatem doloris et universalitatem propositi, quod haec ultima latius patet, i. e. pec-

cata omnia gravia sive antea commissa sive nunquam commissa debet comprehendere, dolor vero circa peccata commissa tantum potest versari.

3. In confessione peccatorum tantum *venialium* dolor non debet ex necessitate universalis esse; reliquas autem dotes habere debet. Ratio est, quia ex peccatis venialibus, quae divinam amicitiam non solvant, unum sine altero remitti potest: quare etiam praeparatio ad unius vel aliquorum peccatorum venialium remissionem recipendam in rigore sufficere debet. Neque repugnat, hominem efficaciter detestari unum veniale peccatum, maxime quod ceteris gravius est, reliqua non item. Cf. quae infra de proposito dicentur.

291 4. Ceterum poenitenti conandum est, ut omnium peccatorum venialium, *quae accusat*, etiam dolorem concipiat. At ea sine sufficienti dolore confessario exponere, non est peccatum, modo alia materia sufficiens cum vero dolore clavibus subjiciatur, siquidem ab iis, quae sine sufficienti dolore accusantur, neque poenitens censetur absolutionem velle recipere, neque confessarius dare, atque aliae causae justae adesse possunt, cur horum quoque peccatorum mentio fiat, ut major humilitas, melior directio etc.

Et quamquam Suarez de *poenitent.* disp. 20 sect. 6 n. 7 et Lugo disp. 14 n. 48 putant, eum, qui indiscriminatim peccata de quibus non doleat cum reliquis confiteatur, defectum doloris certo cognitum non indicando, *venialiter peccare*, eo quod materiam partialem ineptam cum materia apta misceat: alii tamen etiam hoc negant. Mazzotta q. 3 c. 1 § 2 versus finem dicit: „Ex praxi et sensu communi fidelium intelligitur poenitens in confessione venialium exercite dicere, se dolere *de aliquibus* eorum et ab eis velle absolvi, reliqua vero confiteri ad sui humilitatem et confusionem vel ad manifestandam magis suam conscientiam, ut a confessario dirigatur, ut etiam manifestantur pravi habitus et inclinationes inordinatae, quae non sunt peccata . . . Ex dictis infero, quod, si solum doleas de venialibus gravioribus, etsi in fine dicas „De his et omnibus aliis meis peccatis doleo“, neque mentiris, quia ex communi sensu aliud non vis significare, quam quod doleas de illis, a quibus vis *et potes* absolvi . . . Ceterum si advertas, te non dolere de aliquo veniali, melius tibi consulis omittendo ejus confessionem“ (vel, ut addere liceat, manifestando hunc doloris defectum).

§ 3.

De elemento dolore consequente seu de proposito.

292 Propositum non peccandi de cetero ad contritionem tamquam necessariam poenitentis dispositionem pertinere, supra ex Trid. retulimus. At quale esse debeat, paulo fusius explicandum est.

I. Propositum circa peccata gravia debet esse omnino *universale*; circa venialia peccata sufficit particulare propositum, sicut de dolore dictum est.

II. Propositum debet esse absolutum seu *firmum*, ita ut respondeat dolori super omnia concepto, nec sub ulla conditione homo a

peccati fuga recedere velit: brevi, debet esse non velleitas, sed voluntas absoluta non amplius peccandi.

Ad firmitatem accedit alia conditio propositi, quod dicunt communiter debere esse *efficax*, sed id in absoluta voluntate, quae non sit sola velleitas, includitur. Dicitur autem *affectu efficax* debere esse, quo indicetur, ex defectu efficacis *exsecutionis* nondum posse inferri, verum et sufficiens propositum defuisse, etsi contra ejus firmitatem praejudicium aliquod creatur. Affectu igitur efficax dicitur propositum, quo homo velit revera illud executioni mandare, atque media necessaria adhibere, occasionesque peccatorum liberas evitare.

III. In praeparatione sacramenti poenitentiae suscipiendi practice quidem apprime in proposito formali et *explicito* concipiendum est. Attamen ad necessitatem sacramenti ejusque essentialem effectum propositum implicitum sufficere, modo dolor ex *universali* motivo conceptus sit, moraliter satis certum videtur: ita ut ex defectu *expliciti* propositi neque obligatio peccata accusata iterum accusandi, neque obligatio certioris justificationis ante S. Communionem quaerendae oriatur, nisi forte in mortis periculo, in quo homo rationabiliter leviora etiam suae salutis dubia remove debet.

Explicatio uberius singularum propositi dorum. Nota ad I.²⁹³ Circa peccata *venialia*, quum propositum non necessario latius patere debeat, quam dolor, in confessione haec notanda sunt:

- 1) Sufficit circa unum aliquod peccatum gravius dolorem et propositum concipere, etsi non extendatur ad omnia peccata minima ejusdem speciei: quia quo graviora sunt peccata, eo magis displicent Deo, offendunt Deum, poenam graviolem merentur. Potest autem homo vere detestari *hunc gradum* malitiae, divinae offensae et displicentiae etc., etsi non omnem gradum minoris displicentiae etc. detestetur.
- 2) Sufficit a fortiori circa certam aliquam speciem vel genus, vel circa peccata certae virtuti contraria dolorem et propositum efficax concepisse, praecipue insistendo in iis, quae cum majore consideratione et malitia patrata fuerint¹.

¹ Quum ipsa illa explicatio difficultate non careat, quomodo sc. possit dolor efficax et sufficiens concipi circa unam peccati speciem, non circa alias, consultum esse duxi doctrinam ex Lugo *Resp. mor.* l. 1 dub. 29 afferre:

1. Auctor ille monet, si universalis et generica ratio offensae Dei sit motivum doloris, necessario omnia omnino peccata debere dolore illo comprehendere, quia in omnibus haec ratio invenitur. — Quod verum est de quolibet motivo universali, v. g. quod causaverint peccata mortem Christi Domini etc.: siquidem haec motiva *ita generice concepta* omnibus omnino peccatis applicantur. Quare si vere haec motiva *in illa generalitate* hominem ad dolorem movent, necessario eum ad omnium peccatorum detestationem movent: quod si non fit, illa motiva eum vere et efficaciter ita non moverunt.

2. Prout Lugo porro monet, ejusmodi motiva — quod probe notandum est in peccatis venialibus — possunt *cum aliqua restrictione* movere. Quo graviora enim peccata sunt, eo magis Deo displicent, Deum offendunt, mortem et dolorem Christo

3) Sufficit per se a fortiori, concepisse dolorem et propositum circa omnia peccata plene deliberata, quum majoris malitiae

Domino causaverunt: quare possum talem gradum displicentiae divinae etc. detestari. Quod si fit — ut communiter fieri videtur, quando homo motiva universalia detestandi peccata ad venialia peccata applicat, diversimode nimirum pro diversa peccatorum gravitate —: tunc valet, quod Lugo dicit: „tunc motivum detestationis non est offensa Dei ut sic, sed *talis gravitas* offensae, qualis non reperitur in aliis peccatis venialibus levioribus.“ Pergit dein scriptor doctissimus:

„Unde rursus sequitur, si dolor sit de uno peccato veniali propter talem gradum gravitatis, quo displicet Deo, vel Deum ita graviter offendit, non posse dolorem illum non extendi virtualiter ad alia venialia, *quae sunt aequae gravia*, quum in illis etiam reperiatur malitia et gravitas talis, quam formaliter odio habet poenitens in dolore de tali peccato particulari.

„Imo intra eandem speciem contingere posse, quod poenitens doleat de aliquo veniali propter peculiarem ejus malitiam et gravitatem, quin doleat virtualiter de omnibus aliis venialibus ejusdem speciei, quae non habent talem gradum malitiae et gravitatis, sed leviora sunt intra eandem speciem, et dolor ille sufficienter disponere posset ad remissionem illius peccati venialis in sacramento poenitentiae, ut olim cum aliis dixi disp. 14 *de poenit.* n. 141.

3. „His suppositis, difficultas videtur solum restare, quando aliquis poenitens dolet v. g. de peccato veniali mendacii officiosi, an debeat virtualiter saltem dolere de peccatis aliis venialibus aliarum specierum, quae sunt graviora vel saltem aequae gravia ac mendacium illud, de quo dolet, an vero possit habere dolorem de illo peccato mendacii sufficientem ad absolutionem sacramentalem, quin doleat virtualiter de peccatis venialibus aliarum specierum aequae gravibus vel gravioribus. Et quidem si vera esset sententia, quam retuli disp. 5 *de poenit.* sect. 9 n. 142 affirmantem, esse sufficientem attritionem cum sacramento poenitentiae, qua sine ullo respectu explicito ad Deum dolemus de peccato propter oppositionem, quam habet cum regula rationis seu cum natura rationali: tunc consequenter dici deberet, posse aliquem dolere de mendacio officioso propter oppositionem, quam habet cum veracitate et cum dictamine rationis prohibente mendacium, quin doleat de peccato veniali gulae vel furti, quamvis haec supponerentur graviora: quia nimirum haec peccata non habent oppositionem cum virtute veracitatis, sed cum temperantia vel justitia, atque adeo amor veracitatis non inclinatur ad detestationem gulae vel furti, sed mendacii. Quare posset haberi attritio de mendacio et propositum non mentiendi sufficiens ad sacramentum, absque dolore et proposito circa alia peccata graviora.

„Quia tamen in eodem loco diximus, attritionem sufficientem cum sacramento debere habere semper aliquem respectum explicitum ad Deum, vel tamquam ad punitorem peccatorum, si ex timore poenae, vel tamquam ad offensum, si ex motivo [specialis virtutis] poenitentiae, vel tamquam ad Superiorem, si ex motivo obedientiae, vel tamquam ad excellentem, si ex motivo religionis, et sic de aliis virtutibus: ideo oportet nunc explicare, an, supposita hac nostra sententia, adhuc possit concipi dolor de uno peccato veniali, quin sit virtualis dolor de aliis gravioribus vel aequae gravibus aliarum specierum.

„Respondi itaque, posse hoc contingere, quoties motivum formale detestationis est diversum, prout aliquando esse potest. Fateor non posse facile id contingere, quando dolor est ex motivo poenitentiae . . . quum non possimus odio habere offensam Dei, quia offensa est Dei, et simul velle aliam offensam Dei graviolem vel aequae gravem. Idem est, si ex odio vel metu purgatorii poenae doleamus efficaciter. . . .

„Potest tamen aliquando motivum detestationis esse diversum, ut, si doleas de irreverentia erga Deum, quia opponitur cultui debito divinae excellentiae, quod est motivum religionis, non est necesse ut doleas etiam virtualiter de quolibet peccato veniali alterius speciei graviori vel aequae gravi, nisi in illo inveniatur etiam aequalis irreverentia opposita religioni . . .“

sint, modo tamen in tam generali dolore et proposito firma et efficax voluntas inveniatur: atque circa peccata semideliberala seu subreptitia sufficit pro proposito concipere seriam voluntatem majoris diligentiae in eis evitandis adhibendae. — Ceterum ne tam generalis voluntas nimis langueat, practice omnino suadendum est, ut ex illo genere omnium peccatorum certa species singillatim sumatur, circa quam cum majore consideratione dolor et propositum exerceatur.

4) Passim etiam dicitur, per se sufficere dolorem et propositum habere de *frequentia* peccatorum, ita ut poenitens firmiter statuatur, talem frequentiam saltem diminuere: in quo tamen a laxiore praxi caveri debet.

Nimirum etsi hoc de quibuslibet peccatis, etiam plene deliberatis, dicatur et in rigore quidem defendi possit, practice id non ab omni periculo est immune. Quo S. Alph. in *praxi confessarii* n. 71 permotus esse videtur, ut id efferret „non sufficere dolere de multitudine seu de numero excessivo talium culparum, quin dolor habeatur de aliqua in particulari“: attamen in *theol. mor.* l. 6 n. 449 opinionem negantium et affirmantium sufficientiam talis doloris et propositi concilians dixerat: „quum impossibile sit, dolere de multitudine et non dolere saltem de illis posterioribus culpis, per quas constituitur multitudo, quia circumstantia haec *excessus* abstrahi non potest ab ipsis culpis: tunc enim in obliquo saltem doleres de culpis (particularibus), et in recto et principaliter de excessu“: qui utique specialem et majorem turpitudinem et ingratitude erga Deum continet. Comprobat id S. Auctor doctrinam S. Thomae III. q. 87 a. 1 dicentis „sufficere propositum se praeparandi ad venialia minuenda“. Haec igitur doctrina conferre potest ad sedandos scrupulos circa confessiones *peractas*, quas poenitens, qui in gravia peccata labi non consuevit, timet, ne sine sufficienti dolore et proposito fecerit. Verum *ante factum* in praxi restringenda potius haec doctrina est ad dolorem et propositum circa peccata semideliberala et subreptionis: in illis enim culpa ipsa proxime consistit in ea *negligentia*, quod homo non conatur melius sibi attendere et motus inordinatos, quantum possit, suppressere et praevenire. Neque tamen ab omnibus ejusmodi peccatis sese immunem servabit. Quare tunc plane sufficit, *majori diligentia* eorum numerum velle diminuere.

Ceterum qui ita puram conservat conscientiam, ut solas semideliberas culpas contrahat, facili negotio dolorem maximum et sufficientissimum de culpis commissis concipit. Qui autem sine emendatione semper in easdem culpas deliberatas relabitur, satis ostendit, se dolorem et propositum nimis infirmum habuisse: quare aut melius sibi caveat de concipiendo do-

Deinde idem praeclare exponit, probabile videri idem fieri posse, si quis doleat de certa peccati specie, ut mendacii, non propter communem inobedientiam in quolibet peccato contentam, sed propter *specialem* inobedientiam, quatenus *haec* specialis lex divina violatur, seu potius propter oppositionem cum *speciali* hac lege divina, qua prohibemur, ne veracitatem laedamus; et sic de aliis similibus motivis.

Imo admittit, id fieri posse propter speciales poenas temporales, quas Deus infligendas comminatus est certis quibusdam peccatorum speciebus, v. g. irreverentiae erga parentes. Verum quo sensu haec doctrina admitti restringique debeat, v. supra praec. §.